

ВЕЛИКИЙ ПЕДАГОГ І МОВОЗНАВЕЦЬ СЛОБОЖАНЩИНИ (до 100-річчя від дня народження проф. С. І. Дорошенка)

Стаття присвячена 100-літньому ювілею доктора філологічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Сергія Івановича Дорошенка (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди), містить інформацію про сторінки життя видатного педагога та філолога, зокрема окреслено основні напрями дослідницької та педагогічної діяльності С. І. Дорошенка та його учнів у царині української лінгводидактики кін. ХХ – поч. ХХІ століття.

У статті описано діяльність ученого-педагога на посаді завідувача кафедри методики викладання філологічних дисциплін у початкових класах (80-ті – 90-ті роки ХХ ст.) ХНПУ імені Г. С. Сковороди, короткий огляд досліджень аспірантів видатного мовознавця, де стисло репрезентовано основні напрацювання в галузі лінгводидактики початкової освіти.

Ключові слова: С. І. Дорошенко, філолог, лінгводидактика, мовознавство, Слобожанщина, Харків, факультет початкового навчання, сучасна українська мова, культура мови, методика викладання.

Chernushenko N., Tkach O. The Great Slobozhan Educator and Linguist (to the 100th Anniversary of Prof. S. I. Doroshenko). *The article is dedicated to the 100-year anniversary of Doctor of Philological Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine Serhii Ivanovich Doroshenko (H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University). It contains information about the pages of the outstanding teacher and philologist's life, in particular, it outlines the main directions of the research and pedagogical activity of S. I. Doroshenko and his students in the field of Ukrainian linguistic didactics of the XXth – the beginning of the XXIst century. The work describes the activity of a the scientist-pedagogue in the position of the Head of the Department of Teaching Methods of Philological Disciplines in Primary Grades (the 80s-90s of the XXnd century) in H. S. Skovoroda KhNPU, and gives a brief overview of the research of the outstanding linguist's graduate students, which presents the main developments in the field of linguistic didactics of primary education. Serhiy Ivanovych is an outstanding scientist-Ukrainist who devoted more than 65 years of his life to scientific and pedagogical activities in higher education. His works on the modern Ukrainian language, language culture and teaching methods are known throughout Ukraine and beyond.*

Keywords: S. I. Doroshenko, philologist, linguistics, Slobozhanshchyna, Kharkiv, Faculty of Primary Education, modern Ukrainian language, language culture and teaching methods.

*У творчості висот – земна основа.
Вас чесний труд привів до верховин.
І нині Ви, України вірний син,
Між корифеїв на Олімпі слова*

(В. С. Калашник).

Сьогодні, святкуючи 100-літній ювілей видатного мовознавця й освітянина, нашого учителя, наставника, прогресивного діяча науки і техніки України, професора, доктора філологічних наук Сергія Івановича Дорошенка, звертаємось до життєвих сторінок його педагогічної діяльності.

Формування особистості майбутнього Педагога розпочиналося з раннього дитинства. Професор у своїх спогадах зазначав: «Підвалини мого пізнавального і морального багатства закладали мої дідусь Улас Григорович і бабуся Орина Михайлівна, мама Домна Дмитрівна й тато Іван Уласович, які вводили мене в казковий світ, що сприймався як реальність. Він став першим кроком у моєму вихованні на принципах добра і справедливості, адже немає в літературі жанру більш гуманного, ніж казка. Моє дитяче виховання засноване також на приязному ставленні моїх рідних до мене і доброзичливих взаєминах з ближніми, що, як тепер оцінюю, були уроками поваги до однолітків і дорослих. З часом на це багатство засвоєних з дитинства рис людяності накладалося усвідомлення себе членом колективу, суспільства. Закладатися воно почало в школі, міцніло в студентські роки, а у Першій світовій війні сформувалося розуміння прав й обов'язків громадянина країни» (Дорошенко, 2009). Сергій Іванович народився в селі Обухівка Кореневського району Курської області в україномовній родині. Дитинство та юність пройшли в невеличкому селищі Занки, куди переїхала його родина в 1931 році. Мама – жінка-трудівниця, батько – каменяр. Середню школу він закінчив у місті Змієві Харківської області. За шкільною партою майбутній професор філології добре відчував непохитну логіку математичних дій, захоплюючи багатобарвність ботаніки, не розгаданої до кінця таємничості хімії. Здобуті на уроках цих навчальних предметів знання не просто розширювали пізнання світу, а стали незамінним багатством у повсякденному його житті. Окремо згадував відомий мовознавець уроки української і російської літератур, які проводили вчителі Марія Павлівна Осадча й Онуфрій Павлович Маслеев. Години цих учителів наповнювали його не лише до того

не усвідомлюваним розумінням значущості слова, у якому збережена давнина і яке відгукується на зміни в суспільстві, а й відчуттям його як засобу, здатного малювати пейзаж, зовнішність і характер персонажів твору, втілювати художній образ. З уроків літератури допитливий юнак виносив музику поетичного слова, прочитані поетичні й прозові твори змушували задумуватися. Це спонукало до читання з метою осягти значеннєву й естетичну властивість мовних одиниць. Паралельно з цим на уроках словесності діяла довершена манера викладання вчителів, яка запалила в учневі бажання бути схожим на них і так само доносити до свідомості школярів багатofункціональність рідної мови, здатної до естетичного впливу на слухача й читача. Бажання це здійснилося в 1948 році, під час роботи вчителем української мови та літератури в Мереф'янській середній школі № 1 Харківської області (Дорошенко, 2009).

Учительській роботі передувало навчання на філологічному факультеті Харківського державного педагогічного інституту, студентом якого Сергій Іванович став у 1940 році в 16 років. На першому курсі почалося систематичне освоєння теоретичних основ філологічних навчальних предметів і наукових засад української мови. Їх першокурсник пізнавав і засвоював на заняттях зі вступу до мовознавства, які вела доцент В. П. Невзорова, переконуючи аудиторію в науковій обґрунтованості кожного мовного явища; на лекціях зі вступу до літературознавства, що їх блискуче читав доцент Г. М. Гай; на лекціях і практичних заняттях з сучасної української мови під керівництвом вимогливого викладача Ф. П. Медведєва. Вони відкривали студентам філологію, нероздільними частинами якої є мовознавство й літературознавство.

Війна перервала навчання юнака. Воював Сергій Іванович у складі 3-го Українського фронту. Із визвольними боями пройшов частину України, Молдову, Румунію, Болгарію, Югославію, Угорщину й завершив війну в Австрії, у передгір'ї Альп. Він служив у 187 стрілецькому полку помічником командира взводу. Повернувся з війни у званні старшого сержанта і з двома медалями «За відвагу». Одразу після демобілізації в грудні 1945 року С. І. Дорошенко поновлюється студентом педагогічного інституту. Молодий фронтовик заглиблюється в навчання. На старших курсах його вчителями були учні видатних продовжувачів традицій Харківської філологічної школи професорів,

а пізніше академіків Академії наук України Л. А. Булаховського і О. І. Білецького, доценти О. Я. Петренко, Н. Я. Дніпровська, Є. Г. Пономаренко, А. М. Ніженець. Їхнє самовіддане служіння філологічній науці і прагнення віддати свої знання майбутнім учителям були взірцем для Сергія Івановича в науковопедагогічній діяльності, розпочатій 1949 року в Сумському державному педагогічному інституті імені А. С. Макаренка.

На його становлення як викладача вищої школи істотно вплинула творча атмосфера, що панувала на кафедрі української мови, якою керував відомий у наукових колах українознавців Є. М. Марковський. Її створювали в п'ятдесяті роки ХХ століття автори розділів «Курсу сучасної української літературної мови» (виданого за редакцією Л. А. Булаховського) «Фонетика» – М. Ф. Наконечний, «Складне речення» – О. Є. Вержбицький, автор опублікованої в ті роки книги «Числівник української мови» М. П. Івченко. Це був період перших успіхів молодого мовознавця в науковому зростанні. С. І. Дорошенко закінчив аспірантуру при Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка, де й захистив кандидатську дисертацію «Українські говори Буринського й Путивльського районів Сумської області», науковим керівником якої був старший науковий співробітник Інституту мовознавства АН України П. С. Лисенко. Набуттю досвіду науковця й вищівського викладача сприяли щасливі миті спілкування й листування з видатними вченими: членом-кореспондентом АН України П. М. Поповим, старшими науковими співробітниками Інституту мовознавства АН України В. М. Брахновим, І. О. Варченком, Ф. Р. Жилком, К. К. Цілуйком, доцентами вищих навчальних закладів України І. Є. Грицютенком, Б. М. Куликом, В. І. Масальським, А. А. Москаленком, П. П. Плющем, С. П. Самійленком, П. Д. Тимошенком. Їхню підтримку в 50–60-ті роки він відчував у підготовці й надрукуванні статей в республіканських та академічних виданнях. Упродовж багаторічної науково-педагогічної діяльності в Сумському педінституті і в Харківському педінституті (педуніверситеті) багатством теоретичних ідей його наповнювали виступи на наукових конференціях, на захистах дисертацій (у ряді випадків спілкування й листування) видатних українських та вітчизняних учених Л. А. Булаховського, І. К. Білодіда, М. А. Жовтобрюха, О. С. Мельничука, О. Б. Ткаченка та ін. (Дорошенко, 2009).

Після переїзду в 1967 році разом із сім'єю до Харкова Сергій Іванович був призначений на посаду проректора з навчальної роботи Харківського державного педагогічного інституту імені Г. С. Сковороди. Сергій Іванович мав великий авторитет серед колег-однодумців. Досвідченим викладачам подобалися такі його риси, як організованість, почуття відповідальності, намагання навести в навчальній роботі зразковий порядок. Хоч адміністративна робота не сприяла поглибленій і цілеспрямованій науковій роботі, проте Сергій Іванович знаходив сили й час плідно працювати і в цій галузі – він розпочав роботу над докторською дисертацією. Знаний мовознавець й активний організатор науково-практичних мовознавчих конференцій у 60–80-ті роки М. А. Жовтобрюх надихнув С. І. Дорошенка на написання докторської дисертації «Безсполучникові складні синтаксичні конструкції в сучасній українській мові», яку він захистив в Інституті мовознавства АН України на початку 80-х років. Комунікабельний педагог-науковець завжди відчував потребу й корисність спілкування з талановитими дослідниками української мови молодшої генерації: І. Р. Вихованцем, Н. В. Гуйванюк, П. С. Дудиком, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітком, В. С. Калашником, Т. А. Космедою, Л. А. Лисиченко, С. В. Ломакович, Л. І. Мацько, О. А. Олексенко, М. І. Степаненком, В. Д. Ужченком, К. Ф. Шульжуком. Таку співпрацю однозначно можна назвати дружбою. Одержане від батьків, учителів, учених і набуте самостійно багатство знань й умінь Сергій Іванович прагнув утілити в науковій праці, передати учням, студентам, аспірантам, учителям. Настав новий етап у житті відомого в Україні педагога, коли наукова робота, підготовка молодих науковців стали провідними в його діяльності. Хочеться також відзначити той вагомий вклад, який вніс Сергій Іванович у формування когорти педагогів-початківців Слобожанщини та України в цілому.

У вересні 1979 року в ХДПІ імені Г. С. Сковороди на факультеті початкового навчання було створено кафедру методики викладання філологічних дисциплін у початкових класах. Варто звернути увагу на те, що саме Сергій Іванович був першим завідувачем цієї кафедри (тепер вона називається кафедра теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті). Власне, багато в чому саме завдяки його зусиллям вона й була сформована. Кістяк колективу складався з високоосвічених фахівців. Імена

окремих із них уже тоді відомі були далеко за межами Харкова і навіть України. За роки існування кафедри навчальні дисципліни філологічного й методичного спрямування читали відомі науковці: кандидат філологічних наук, професор Артур Петрович Ярещенко (перший декан факультету початкового навчання ХДПУ імені Г. С. Сковороди), кандидат педагогічних наук, професор Наталія Остапівна Воскресенська (друга завідувачка цієї кафедри), кандидат психологічних наук, доцент Поліна Соломонівна Жедек, кандидат психологічних наук, доцент Вадим Олександрович Левін, кандидати філологічних наук, доценти Емілія Абрамівна Обухова і Людмила Володимирівна Войнич, кандидат педагогічних наук (пізніше професор і завідувач науководослідної лабораторії методичного забезпечення безперервної системної освіти) Ольга Валентинівна Джежелей, кандидат філологічних наук, доцент (пізніше професор) Анатолій Олександрович Новиков, викладачі Лариса Миколаївна Миронова і Ольга Яківна Хребто (Харченко), перші аспірантки Сергія Івановича – Ганна Іванівна Шапоренко (Гамова) та Ніна Миколаївна Чернушенко (захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук і стали провідними викладачами сучасної української мови на факультеті початкового навчання). Ганна Іванівна кілька років очолювала кафедру теорії та методики викладання філологічних дисциплін у початковій школі. У цьому контексті слід згадати також завідувачку кабінетом Ванду Йосипівну Слюсареву, яка володіла якимось особливим даром створювати на кафедрі атмосферу затишку й комфорту.

Як український лінгвіст за своїм основним науковим спрямуванням, Сергій Іванович водночас активно і предметно опікувався методичними проблемами. Одна з найактуальніших серед них полягала в створенні нового підручника з методики навчання української мови для факультетів, які готували вчителів початкових класів з вищою освітою. Такі факультети функціонують в Україні з 1956 р., однак підручника з методики навчання української мови для них на той час не було. Використовувався в педагогічних інститутах підручник, створений для педагогічних училищ, що готували вчителів із середньою спеціальною освітою. Сергій Іванович охоче відгукнувся на пропозицію Міністерства освіти очолити авторський колектив для створення нового підручника, який відповідав би потребам тогочасної початкової школи. У його написанні брали участь відомі вчителям

початкових класів українські вчені Л. О. Варзацька, М. С. Вашуленко, Н. О. Воскресенська, О. І. Мельничайко, А. О. Свашенко, О. Н. Хорошковська. Насамперед авторам потрібно було сформулювати нові лінгводидактичні засади створення методики навчання рідної мови в початковій школі нової структури з урахуванням досягнень нової на той час наукової галузі – психолінгвістики. За участі Сергія Івановича частина і за його редакцією ця книга двома виданнями (Дорошенко, 1989, 1992) виходила у видавництві «Вища школа». Дотепер посібник залишається настільною книгою не одного покоління студентів педуніверситетів, педінститутів і педколеджів. У 1997 році Сергій Іванович відгукнувся на введення в навчальні плани педагогічних факультетів педуніверситетів, інститутів і педагогічних училищ навчальної дисципліни «Основи культури і техніки усного мовлення» і створив посібник з такою ж назвою. Посібник витримав два видання (Дорошенко, 1997, 2002) й успішно задовольняє потреби викладачів цього курсу й майбутніх учителів Нової української школи. Теоретичні засади курсу, які супроводжуються вправами для практичного освоєння дикції і вироблення навичок правильного, чистого, логічного, дохідливого усного мовлення, визначили те, що посібником послуговуються викладачі й студенти інших факультетів педуніверситетів.

Керуючи кафедрою методики викладання філологічних дисциплін у початковій школі, С. І. Дорошенко дбав про зростання наукового потенціалу своїх підлеглих, аспірантів, прикріплених до кафедри здобувачів наукового ступеня. На факультеті початкового навчання здобували освіту майбутні класоводи з усіх куточків України. У той час на державному замовленні навчалися потоки студентів, що склалися з 4–5 груп. Крім відділення стаціонару, на факультеті початкового навчання діяло заочне відділення, на якому навчалися майбутні спеціалісти зі значним життєвим і трудовим досвідом. Сергій Іванович завжди шанобливо ставився не лише до колег, але й до кожного студента або студентки. На засіданнях кафедри завжди звертав увагу однодумців на ті життєві проблеми й ситуації, які торкалися навчання юних і дорослих студентів-початківців. Професор С. І. Дорошенко блискуче володів мовно-комунікативними компетенціями, був яскравим лектором, захоплюючи слухачів не лише формою й змістом сказаного, а й своєю гордою поставою, загальною культурою,

енциклопедичністю знань, інтелектом. Відомий мовознавець завжди стояв на сторожі нормованого українського слова, брав активну участь в обговореннях нового українського правопису та внесення до нього змін, диктованих часом.

На початку 90-х років при кафедрі методики викладання філологічних дисциплін нашого університету, було відкрито аспірантуру зі спеціальності «методика викладання української мови». Однією з перших аспіранток із цієї спеціальності стала директорка середньої школи № 23 м. Харкова Черновол-Ткаченко Раїса Іванівна. Її робота була присвячена формуванню орфографічної грамотності з української мови в російськомовних першокласників. У дисертації була розроблена система формування орфографічних й орфоепічних умінь і навичок української мови в російськомовних учнів початкової школи. У результаті проведеного експерименту було доведено, що ефективно розв'язання проблеми формування орфографічних навичок у російськомовних першокласників, які вивчають українську мову як першу, має, по-перше, спиратися на навчальну програму, яка передбачає вивчення відомостей з фонетики, орфоепії й орфографії паралельно з опрацюванням інших розділів курсу української мови, а, по-друге, формувати орфографічні навички здійснювати не шляхом заучування розрізнених правил, а на ґрунті засвоєння фонетичних знань і орфоепічних умінь, тобто через усвідомлене освоєння правописних норм на основі правильної літературної вимови. Крім того, у роботі поставлено питання про правомірність уведення в навчальний процес поряд із освоєнням орфограм, що ґрунтуються на літературній вимові, роботи з орфограмами, розпізнавальні ознаки яких зумовлені усним мовленням російськомовних учнів. Наведені дані засвідчили позитивні результати застосування експериментальної методики навчання першокласників. Ця робота, якою з натхненням керував С. І. Дорошенко, була захищена в Києві в Інституті педагогіки Академії педагогічних наук України в 1995 році. Після захисту кандидатської дисертації Раїса Іванівна перейшла працювати до ХДПУ імені Г. С. Сковороди в Інститут післядипломної освіти, який нині очолює (Чернушенко, 2019: 30). Розширюючи проблематику методики викладання української мови в початковій школі, аспірантка з Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка Олійник Світлана Петрівна працювала над темою «Осмілене

письмо за зразком як засіб формування правописних навичок у першокласників». Узагальнення й висновки дисертаційного дослідження, здійснені на основі проведеного експерименту, дозволили визнати правомірність і доцільність уведення в систему навчання грамоти осмисленого письма за зразком як початкового етапу в розвитку орфографічних і пунктуаційних дій молодших школярів і як засобу формування в них правописних навичок. Застосування осмисленого письма за зразком здійснюється паралельно з роботою над каліграфією й бере свій початок зі списування складів і слів, передбаченого зошитами з друкованою основою. Його мета – задовольнити потребу в активізації орфографічних і пунктуаційних дій, виробленні навичок правописної пильності з перших кроків виконання письмових вправ, побудованих на списуванні слів, словосполучень, речень і тексту. Специфіка методики полягає в тому, що навички грамотного письма формуються без заучування орфографічних та пунктуаційних правил. Розкриття лінгвістичної природи орфографічних явищ з урахуванням графіки української мови зумовило потребу введення узагальненого поняття орфограми на етапі навчання грамоти, а також окремих правил уживання розділових знаків. Практично досягти цього можна лише за умови вироблення навичок виконання послідовних вимог до ознайомлення зі зразком, який підлягає списуванню. Розроблена методика ґрунтується на засадах психологічних теорій про засвоєння знань і вироблення навичок у процесі активної діяльності, поетапне формування розумових дій, урахування вікових й індивідуальних особливостей школярів. Ця дисертація також була успішно завершена й захищена в 1995 році в м. Києві в Інституті педагогіки Академії педагогічних наук України. Досвідчені педагоги втілили у свої дослідження лінгводидактичні погляди свого учителя щодо особливостей навчання молодших школярів української мови в умовах двомовності і в школах із російською мовою навчання (Чернушенко, 2019: 30, 31).

Логічним продовженням розпочатих пошуків у методичній царині став критичний аналіз лінгводидактом шкільних підручників для перших-четвертих класів, що пропонувались у той час для середньої загальноосвітньої школи. У результаті цих переосмислень у журналі «Мовознавство» (Дорошенко, 1990) вийшла стаття під назвою «Звуки чи фонемі вивчають учні?». У ній учений наголошував

на неправомірності ототожнення фонем і звука, а також наполягав на необґрунтованості застосування терміна «напівпом'якшені звуки», що широко використовувалися в шкільних підручниках з української мови, аргументуючи свою думку, по-перше, неможливістю розрізнити на слух м'якість і напівм'якість приголосних і, по-друге, недоцільністю введення самого терміна «напівпом'якшені приголосні» до кола знань учнів загалом, а першокласників і поготив. Самий факт залучення цього поняття до шкільних програм є порушенням методичного критерію доцільності в застосуванні наукової термінології в процесі навчання дітей, що посилювалося з друком альтернативних підручників. Сергій Іванович неодноразово у своїх публікаціях на сторінках періодичних видань звертався до проблем початкової школи, відгукувався на позитивні та негативні явища в освітньому процесі нашої країни.

Заслуговують на детальне вивчення й роботи професора, які стосуються проблеми підготовки вчителів для початкової школи. У статті «Про зміст лінгвістичних дисциплін у вузівській підготовці вчителів початкових класів», у якій автор проаналізував ситуацію зі змінами навчальних програм для студентів факультетів початкового навчання (педагогічних), зазначено, що збільшення кількості навчальних дисциплін виправдане, бо майбутній учитель початкових класів покликаний не тільки засвоїти науковий курс сучасної української мови, але й оволодіти технікою мовлення, прийомами виразного читання, бути зразком логічного й образного оформлення думки. На жаль, введення нових дисциплін супроводжувалося зменшенням годин на вивчення основного мовознавчого курсу – сучасної української літературної мови, за минулі роки час на його опрацювання зменшився на третину. Такий стан, коли, з одного боку, розширювалася номенклатура навчальних предметів, а з іншого, – урізаються години і при цьому посилюються вимоги до рівня підготовки вчителя, викликає потребу проаналізувати змістове наповнення навчальних програм з тим, щоб знайти оптимальне розв'язання проблеми фахової озброєності завідувача вчителя-класовода. Сергій Іванович закликав поставити перед укладачами програм з дисциплін мовознавчого циклу принаймні два завдання: 1) усунути дублювання і 2) поповнити програми матеріалом, вивчення якого забезпечить належну підготовку студентів до викладання рідної мови в початковій школі (Дорошенко, 1993).

У статті «Шляхи підвищення рівня усного і писемного мовлення майбутніх класоводів» завідувач кафедри, професор С. І. Дорошенко розмірковує про мовознавчий цикл предметів, які значилися на той час у вишівських навчальних планах зі спеціальності «Педагогіка і методика початкової освіти», який посідав провідне місце в навчальному процесі. Він зазначав, що вивчення курсів сучасної української мови, основ культури й техніки мовлення, практикуму з української мови дає випускникам факультетів початкових класів міцний ґрунт для успішного ведення мовного і мовленнєвого навчання молодших школярів. Кафедра методики викладання філологічних дисциплін у початкових класах Харківського педуніверситету розпочала поліпшення мовної та мовленнєвої підготовки студентів з окреслення завдань, а саме змісту й обсягу передусім основ культури і техніки усного мовлення і практикуму з української мови, а також обґрунтування послідовності їх вивчення. Освоєння мовознавчого циклу дисциплін було вирішено розпочати з курсу «Основи культури і техніки усного мовлення». Сама його назва вказує на зміст, а відтак і на досягнення навчальної мети. Опанування техніки усного мовлення передбачає вправи над виробленням стійких навичок дикції й орфоєпії (одна частина курсу), формування культури мовлення – набуття навичок правильного, чистого, логічного, дохідливого висловлення думок (друга його частина). Обидві частини пов'язані з усною формою мовлення, що відображено в назві курсу. Ці частини взаємозумовлені, їх слід сприймати як два ступені підготовки майбутнього вчителя, фаховим інструментом якого є особисте мовлення, яке має бути виразним, тобто з чітким проговорюванням кожного звука і слова, і водночас правильним, чистим, точним, логічним і дохідливим. З цих ступенів підготовчим є перший, який зосереджується на виробленні дикції і роботі над дотриманням орфоєпічних норм, без чого другий, а саме ступінь майстерності розповіді або читання, неможливий. Це й визначило будову курсу: спочатку йде набуття навичок артикулювання звуків і дотримання вимог орфоєпії, а далі – досягнення правильного й дохідливого оформлення проговорюваного чи прочитуваного. Зрозуміло, вироблення цих навичок має ґрунтуватися на нормативній українській мові: її звуковому і словниковому складі, граматичній будові. Це означає, що набуття вміння літературного виразного мовлення неможливо без знань фонетики, лексикології,

граматики української мови (Дорошенко, 2002).

Автор звертає нашу увагу на дикцію, орфоепію та на правильне й чисте усне мовлення вже з перших днів перебування студентів у виші. Це, з одного боку, допоможе в подоланні діалектного й розмовно-побутового впливу на їхнє усне мовлення і, з іншого, – сприятиме усвідомленню відповідальності завтрашніх класоводів за своє мовлення, яке має бути еталоном для учнів. Освоєння курсу потрібно вкласти в один семестр: позитивні результати може дати тільки активна щотижнева робота над формуванням артикуляційної бази української літературної мови і точного та чистого, логічного й дохідливого мовлення. Набуті за семестр навички надалі будуть закріплюватися, уточнюються й доповнюються в процесі вивчення курсу сучасної української літературної мови (Дорошенко, 2002).

Ішов час, виходили друком монографії, навчальні посібники, успішно захищали дисертації аспіранти. Сформувалася наукова школа професора С. І. Дорошенка, яка отримала визнання не лише в Україні, але й за її межами. Упродовж усієї наукової діяльності Сергій Іванович Дорошенко перебував на вістрі наукової думки, утілюючи здобуте багатство знань у наукові праці й спонукаючи сучасних дослідників до дискусій сучасного впорядкування нашої мови. Учений постійно перебував у дослідницькому русі, долучався до багатьох наукових проєктів, був членом спеціалізованої вченої ради із захисту лінгвістичних дисертацій, виступав з доповідями, писав посібники для студентів, статті з нагальних мовознавчих питань, ламаючи стереотиби про вікові обмеження інтелектуального потенціалу людини.

У рік 100-літнього ювілею учні та колеги, випускники педуніверситету різних років із вдячністю згадують знаного науковця, великого Педагога Слобожанщини й наставника студентської молоді Сергія Івановича Дорошенка. Переосмислення його наукового доробку в галузі мовознавства та лінгводидактики можуть стати достойними розвідками молоді генерації науковців України.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дорошенко**, С. І. (1990). Звуки чи фонемі вивчають учні? *Мовознавство*, 2, 46–50.
2. **Дорошенко**, С. І. (1993). Про зміст лінгвістичних дисциплін у вузівській підготовці вчителів початкових класів. *Розбудова національної початкової школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 112–114). Полтава.
3. **Дорошенко**, С. І. (2002). Шляхи підвищення усного і писемного мовлення

майбутніх класоводів. *Початкова школа*, 7, 58–59. 4. **Дорошенко**, С. І., & Вашуленко, М. С., Мельничайко, О. І. (1992). *Методика викладання української мови*. Київ: Вища школа. 5. **Дорошенко**, С. І. (2002). *Основи культури і техніки усного мовлення*. Харків: «ОВС». 6. **Дорошенко**, С. І. (2009). *Наукові простори*. Харків: Новое слово. 7. **Чернушенко**, Н. М. (2019). Лінгвістична школа доктора філологічних наук, професора С. І. Дорошенка. *Лінгвістичні дослідження*, 50, 30–31.

REFERENCES

1. **Doroshenko**, S. I. (1990). Zvuky chy fonemy vvychaiut uchni? [Are students learning sounds or phonemes?]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2, 46–50. 2. **Doroshenko**, S. I. (1993). Pro zmist linhvistychnykh dystsyplin u vuzivskii pidhotovtsi vchyteliv pochatkovykh klasis [About the content of linguistic disciplines in the university training of primary school teachers]. *Rozbudova natsionalnoi pochatkovoї shkoly: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Development of a national primary school: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 112–114). Poltava. 3. **Doroshenko**, S. I. (2002). Shliakhy pidvyshchennia usnogo i pysemnogo movlennia maibutnikh klasovodiv [Ways to improve oral and written communication of future teachers]. *Pochatkova shkola – Primary school*, 7, 58–59. 4. **Doroshenko**, S. I., & Vashulenko, M. S., Melnychaiko, O. I. (1992). *Metodyka vykladannia ukrainskoi movy [Methods of teaching the Ukrainian language: Teaching. Manual]*. Kyiv: Vyshcha shkola. 5. **Doroshenko**, S. I. (2002). *Osnovy kultury i tekhniky usnogo movlennia [Fundamentals of culture and speech technique]*. Kharkiv: «OVS». 6. **Doroshenko**, S. I. (2009). *Naukovi prostory [Scientific spaces]*. Kharkiv: Novoe slovo. 7. **Chernushenko**, N. M. (2019). Linhvistychna shkola doktora filolohichnykh nauk, profesora S. I. Doroshenka [Linguistic School of Doctor of Philological Sciences, Professor S. I. Doroshenko]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic research*, 50, 30–31.

Чернушенко Ніна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій школі і спеціальній освіті; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: nina.chernushenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5231-4349>

Chernushenko Nina – Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Docent, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Teaching Philological Disciplines in Preschool, Primary School and Special Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Ткач Ольга Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства і лінгводидактики імені професора О. Г. Муромцевої, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: olga-korelyat@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5489-0657>

Tkach Olga – Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Docent, Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies and Linguistic Didactics named after Professor O. G. Muromtseva, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25 березня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Чернушенко Н. М., Ткач О. В. Великий педагог і мовознавець Слобожанщини (до 100-річчя від дня народження проф. С. І. Дорошенка). *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). С. 54–67. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.06>

APA: Чернушенко, Н. М., Ткач, О. В. (2024). Великий педагог і мовознавець Слобожанщини (до 100-річчя від дня народження проф. С. І. Дорошенка). *Лінгвістичні дослідження*, 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка), 54–67. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.06>